

Motion till riksdagen 2010/11:A424

av **Annika Lillemets m.fl. (MP)**

Återinförande av friåret

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om vikten av möjligheter till en paus i arbetslivet.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att utreda en permanent modell för ett system som ger möjlighet till en paus i arbetslivet, liknande det system som finns i Finland.

Behov av flexibel livsarbetstid

Många lönearbetar mer än de önskar medan andra ofrivilligt inte får tillträde till arbetsmarknaden. Många är också de som har svårt att få ihop livspusslet och som känner en otrolig stress över att inte hinna med.

Vår uppfattning är att arbetstiden ska vara flexibel under livscykeln. Ibland är livssituationen sådan att man kan och vill arbeta mindre än normalarbetstiden medan man under andra perioder kan och vill arbeta mer. Med det lyfter vi upp frågan till en nivå av helhet och långsiktig hållbarhet.

Friår i Sverige

Friåret infördes 2005 på Miljöpartiets initiativ. Det hade då pågått på försök en period i tolv kommuner. Det formulerade syfte med friåret som angavs i budgetproposition 2004/05:1, som Socialdemokraterna, Miljöpartiet och Vänsterpartiet enats om, var: ”att erbjuda arbetstagare en möjlighet till rekreation, kompetenshöjning eller start av eget företag och att ge arbetslösa en chans att stärka sin ställning på arbetsmarknaden”.

Fel! Okänt namn på

Konkret innebar det i korthet att anställda gavs möjlighet att ta ledigt tre till tolv månader medan en arbetslös vikarierade för den friårsledige. Den friårsledige fick ersättning motsvarande 85 procent av den arbetslöshetsersättning som hon eller han skulle ha fått som arbetslös. Vikarien fick vanlig lön. Friårsreformen såg Miljöpartiet som en kombinerad frihetsform och arbetsmarknadsreform. År 2006 fanns det 12 000 helårsplatser i landet. Friåret togs bort av den moderatledda regeringen 2007.

Vikten av en paus i arbetslivet

Frågan om en paus i arbetslivet, till exempel genom vårt förslag om friår, innefattas i vår syn på livsarbetstiden, som nämnts ovan. Intresset för det nu avskaffade friåret överträffade alla förväntningar. Det visar att det var en bra och efterlängtd reform. Många ville ta chansen att pröva något nytt under ett år.

Det fanns som väntat en stor variation i vad friårstagarna gjorde under sin paus från sitt vanliga arbete. Många valde att satsa på att starta eget företag eller att vara hemma med barn eller barnbarn. En annan stor grupp valde att studera, antingen för att höja sin kompetens eller för att ta chansen att studera något man annars aldrig skulle få möjlighet till i sin yrkesroll. Även för de personer som vikarierade för friårstagarna gjordes en välfärdsvinst genom att en i vissa fall långvarig arbetslöshet kunde brytas.

Arbetslivsinstitutets utvärdering av friåret visar att reformen lett till ökad rörlighet på arbetsplatser och arbetsmarknaden. Institutet för arbetsmarknads- politisk utvärdering (IFAU) visar att tiden i arbetslöshet för friårsvikarierna minskat efter vikariatet. Friåret har således varit positivt för både vikarier och friårstagare.

På kort sikt leder friåret naturligtvis till en minskning av arbetslösheten. Varje friårstagare ersätts av någon arbetslös, varför antalet registrerade arbetssökande minskar. De personer som går in som vikarier för friårstagarna tillägnar sig också en värdefull arbetslivserfarenhet. Den generella utbildningsnivån hos de arbetssökande höjs, liksom utbildningsnivån på företagets anställda. Detsamma gäller också den positiva effekt som uppnås av att flera under friåret väljer att starta eget, vilket ger en ny grund för fler livskraftiga småföretag.

Miljöpartiet anser att det behöver finnas möjligheter till en paus i arbetslivet, till exempel genom ett friår. Detta bör ges regeringen till känna.

Tidigare utskottsbehandling och den svenska inställningen

I samband med ett yrkande om friår i Miljöpartiets partimotion Grön Arbetsmarknadspolitik 2009 skrev arbetsmarknadsutskottet följande:

Utskottet finner det anmärkningsvärt att Miljöpartiet anser det vara en god sysselsättningspolitik att betala människor för att vara helt utan sysselsättning, i synnerhet i ett arbetsmarknadsläge då arbetslösheten fortfarande riskerar att överstiga 10 %. Utskottet vill också påminna om att exempelvis IFAU:s utvärdering av friårets arbetsmarknadseffekter (IFAU 2005:10) visade att de som varit friårslediga inte arbetade i större omfattning efter friåret, att de i genomsnitt fick 3 % lägre månadslön och att de inte minskade sin sjukfrånvaro, men däremot gick tidigare i pension. Arbetsmarknadseffekterna för deltagarna synes således snarast ha varit negativa. Ett återinfört friårssystem skulle enligt utskottets mening vara ett mycket kraftigt avsteg från arbetslinjen. Utskottet utgår från att Socialdemokraterna och Vänsterpartiet instämmer i denna bedömning, inte minst mot bakgrund av att deras representanter inte hade några invändningar mot att avskaffa friåret vid utskottets budgetberedning hösten 2006 (bet. 2006/07:AU1 och bet. 2006/07:AU5). Motion *A307 yrkande 20 (mp)* bör avslås av riksdagen.

Argumentationen ger enligt vår mening uttryck för en snäv människosyn och en föråldrad och inskränkt syn på arbete och arbetsliv genom resonemanget om arbetslinjen. När det gäller utvärderingar ska man vara högst medveten om att man naturligtvis får svar beroende på vad man mäter och när man mäter det. Friåret bör ses som en frihets- och välfärdsreform och arbetsmarknadsreform i kombination. Att månadslönen blir något lägre efteråt handlar till exempel snarare om huruvida arbetsgivare värderar erfarenheter under friårsledigheten eller ej. Utskottet resonerar inte om de verkliga syftena med reformen och väljer också att helt bortse från de personliga syften individer kan ha med att vilja ta friårsledigt.

Arbetsmarknadseffekterna handlar även om betydligt mer än det som utskottet tar upp. Det gäller ökad rörlighet på arbetsmarknaden och de goda effekterna för de arbetslösa som har möjlighet att komma in på arbetsmarknaden. Att ha ett friårsvikariat är ingen konstruerad anställning eller praktik. Arbetslivsinstitutet tittade på hälsa och upplevd livskvalitet hos friårslediga och friårsvikarier där resultaten var goda. Undersökningen gjordes kort inpå. Med fördjupade intervjuer kommer man att få veta vilken innebörd friåret haft på sikt för människor.

Arbetslivsinstitutet reflekterade i sin undersökning, lite utanför deras forskning, över att friårsledighet leder till så positiva förändringar, medan mycken annan forskning visar att arbetslöshet har så stor negativ inverkan på människors hälsa. ”Såväl friår som arbetslöshet är ju frånvaro av arbete, men tycks leda till helt olika konsekvenser när det gäller hälsa. Att kunna förutse och själv bestämma sin frånvaro av arbete tycks viktigare för hälsan än själva frånvaron av arbetet i sig.” De konstaterar att friåret är vad de kallar en ”positiv livshändelse”. Att vara arbetslös är mestadels inte det.

Fel! Okänt namn

Finlands friårsreform, alterneringsledighet

Det är inte bara i Sverige som möjligheten till friår funnits. I Finland har man en motsvarighet som heter alterneringsledighet (AL). Ett försök med alterneringsledighet löpte mellan 1996 och 2002, då en visstidslag infördes. Men till skillnad från i Sverige där man har valt att avsluta friårsreformen så har man i Finland i stället valt att permanenta alterneringsledigheten, vilket gjordes januari 2010.

Regelverket i Finland innebär att heltidsanställda som arbetat i minst 13 månader hos samma arbetsgivare kan ta alterneringsledigt i minst 90 dagar utan uppehåll och sammanlagt högst 359 dagar. Under ledigheten fås en ersättning motsvarande 70 procent (från början 60 procent) av arbetslöshetsersättningens dagpenning. Om den ledige har arbetat i 25 år (enligt bestämmelser i lagen) är ersättningen 80 procent.

Det finns inga krav på vad den anställda gör under sin ledighet men arbetsgivaren och arbetstagaren ska vara överens om ledigheten. Under tiden ska arbetsgivaren anställa en arbetslös som vikarie. Det finns inga regler för hur länge den vikarierande personen ska ha varit arbetslös. Avtalet styr heller inte vilka arbetsuppgifter eller vilken lön den arbetslöse ska få hos arbetsgivaren.¹

I Finland har olika parter gått från att ha varit kritiska till reformen till att nu se dess fördelar. Det gäller såväl fackföreningar som arbetsgivarorganisationer och allmänhet. Den debatt som funnits i Sverige där friåret anses utmana arbetslinjen har Finland lämnat bakom sig.

Slutsatser

Vi vidhåller att friåret är ett klokt sätt att fördela arbete och avsaknad av arbete mellan grupper av människor som har de största behoven av respektive tillstånd. Det kan för den friårsledige förändra eller bättra på en karriär om man vill det, det kan ge välbehövlig vila eller omorientering i tillvaron eller andra möjligheter, t.ex. start av företag. De som tar friårsvikariatet får en konkret och ickekonstruerad möjlighet att få in en fot på arbetsmarknaden. Vi menar att friåret gagnar både samhälle och individer.

I Finland har man valt att permanenta motsvarigheten till friår. Vi hoppas att Sverige kan sansa debatten och sträva efter en bättre helhetssyn på människor och arbete. Vår gröna människosyn är positiv. Vi ser människan som en aktiv och skapande varelse som vill och kan ta ansvar. Att ha ett system för att i vissa lägen kunna göra ett avsteg från arbetsmarknaden, utan att få barn, studera eller pröva ett annat jobb, är en stor frihet som vi tror gynnar både

¹ IFAU. Friåret ur ett arbetsmarknadsperspektiv, delrapport 1. 2003.

Fel! Okänt namn på

individer och samhället genom ökad kreativitet och idéer. Denna möjlighet finns naturligtvis redan om man har en arbetsgivare som är generös med möjligheterna till tjänstledighet och om man haft möjlighet att själv lägga undan pengar. Det är dock få förunnat att ha den situationen.

Vi anser att regeringen bör utreda en permanent modell för friårssystem, liknande den som finns i Finland. Detta vill vi ge regeringen tillkänna.

Stockholm den 27 oktober 2010

Annika Lillemets (MP)

Åsa Romson (MP)

Stina Bergström (MP)

Lise Nordin (MP)

Valter Mutz (MP)

Jabar Amin (MP)

Kew Nordqvist (MP)

Agneta Luttröpp (MP)

Magnus Ehrencrona (MP)